

Данијела РАДОЈЕВИЋ*

О КАРАКТЕРИСТИЧНИМ СТИЛСКО- ЈЕЗИЧКИМ ПОСТУПЦИМА ИЗ ОБЛАСТИ ТЕКСТОСТИЛИСТИКЕ У НАРАТИВНИМ ТЕКСТОВИМА СТЕФАНА МИТРОВА ЉУБИШЕ

Сажетак: У раду се анализирају карактеристични стилско-језички поступци из области текстуалне стилистике у репрезентативним наративним текстовима Стефана Митрова Љубише — *Причања Вука Дојчевића и Приповијести црногорске и њиморске*. Анализом су обухваћене тзв. јаке позиције текста у оквиру којих се разматрају инкоативна и финитивна (прва и посљедња) реченица наративних цјелина, наслови појединих проза, имена ликова и именовања у тексту уопште, као и тачка гледишта као наративна фигура, која је посебно значајна за разоткривање начина организације текста кроз анализу позиције са које тече приповиједање. У текстовима заснованим на наративи тај аспект свакако има посебан значај. У анализи наслова посебно су индикативни наслови наративних текстова у *Причањима Вука Дојчевића* с обзиром на то да сваки наслов има сентенциозни карактер. На тај начин, као и кроз анализу имена ликова и начина именовања у неким текстовима, могуће је уочити и културолошку димензију Љубишине прозе, која је посебно важна у стварању комплетне представе о аутентичном и препознатљивом дјелу овог писца.

Приповиједање у првом лицу, техника „живог говора“, тзв. сказа, а нарочито пресијецање различитих тачака гледишта, које се у текстостилистици сматра посебно фигуративним — само су неки од карактеристичних поступака у наративи који воде ка непосредном, доживљеном, а уједно и стилски ефектном приповиједању у Љубишеним прозним остварењима.

Кључне ријечи: *Стефан Митров Љубиша, текстостилистика, наративни текстови, јаке позиције, наслови, прва и посљедња реченица, имена ликова, тачка гледишта, наративне фигуре*

* Др Данијела Радојевић, Институт за језик и књижевност „Петар II Петровић Његош“, ЦАНУ

Стефан Митров Љубиша је писац чије су нам језичке особености добро познате захваљујући детаљно и студиозно урађеној монографији *Језик Стефана Митрова Љубише* Миодарке Тепавчевић (Тепавчевић, 2010). Из такве свеобухватне и исцрпне анализе добила се комплетна представа о Љубишином језику на свим нивоима језичке структуре — од фонетско-фонолошког преко морфолошко-творбеног, лексичког до синтаксичког нивоа. Слиједећи у посљедње вријеме све израженију тенденцију укључивања и надреченичног језичког нивоа у такву анализу, овим радом покушали смо се дотаћи појединих појава изван реченичних оквира, тј. излазећи из опсега структуралне граматике, обухватити достигнућа из области текстуалне лингвистике и стилистике, које представљају релативно младе гране науке о језику.

Дакле, у овом раду покушаћемо сагледати најкарактеристичније појаве на супрасинтаксичком нивоу у језику Стефана Митрова Љубише и то кроз анализу његова два репрезентативна књижевна остварења — *Причања Вука Дојчевића* и *Пријовијесји црнојорске и йриморске*. Кроз овако конципирану тему истовремено се истиче и потреба да се у детаљном испитивању језичких и стилских особина једног писца узму у обзир и јединице вишег нивоа од реченице, чиме се добија комплетна слика његових лингвостилистичких особности контекстуално сагледана. Свакако да дјело Стефана Митрова Љубиша, писца који је напајајући се на народним, фолклорним врелима, кроз љепоту изворног приповиједања, створио и изградио сопствени стилско-језички израз, нуди богат потенцијал и за такву врсту истраживања.

ЈАКЕ ПОЗИЦИЈЕ ТЕКСТА

У Љубишиним дјелима заснованим на наратији која су предмет анализе у овом раду особито је важно сагледати са аспекта текстуалне стилистике тзв. јаке позиције текста, које подразумијевају „она мјеста у тексту која су својеврсна смисаона и стилистичка 'чворишта' текста, мјеста која су по својој позицији у тексту и по својој форми изузетно значајна за разумијевање тога текста“ (Катнић-Бакаршић, 1999: 97). С тим у вези овдје ћемо разматрати прву и посљедњу реченицу текста, наслове појединих прозних остварења, као и имена појединих Љубишиних ликова.

НАСЛОВИ

Наслови у књижевноумјетничким текстовима имају посебну стилистичку вриједност. Као највише истакнути они су у тексту вишефункционални: садржај текста се најсажетије приказује кроз наслов (референцијална функција наслова), анимира пажњу реципијента (конативна функција), те изражава властиту посебност (експресивна функција) (Катнић-Бакаршић, 1999: 98).

У *Причањима Вука Дојчевића*, дјелу које је рађено на темељима народног, изворног, фолклорног миљеа више неголи било које друго Љубишино остварење, наслови су посебно карактеристични будући да су дати у форми народних умотворина, дакле, сентенциозног су карактера и садрже неку народну мудрост која је неријетко и у поенти дате приче. На тај начин ови сегменти текста превазилазе оквир лингвистичке анализе и дотичу се фолклористике и утицаја народних умотворина на обликовање цјелокупног стилско-језичког израза. Издвајамо неке од најкарактеристичнијих примјера:

Ако лаже коза, не лаже рог (73); Свуда пођи, дома дођи (79); При муци триста, по муци ништа (83); Тешко ногама под махнитом главом (87); Ако немаш злотвора, мати ти га је родила (93); Ријеч из уста, а кам из рука (95); Каква леђа, таква међа (97); Женски донос, празан понос (101); Нити се у добру узнеси, ни у злу понизи (129); Сједи криво, ал' суди право (143); Ко се виси он се низи, а ако се низи он се виси (111); Нити га добру стеци, ни злу остави (147); Боље у памет икад него ли никад (149); Ко хоће веће, он ће из вреће (153); Некоме на глас, а некоме на част (161); Ко пружа ноге мимо бијеља, зеде (165); Или каменом о лонац, или лонцем о камен, тешко лонцу (89); Чиста памет — лијепо благо (169); Некому тону плута, а некому плутају олова (125); Чини добра, а не каји се (177); Ко се хвали тај се кашом храни (187); Ако је мук трпјети, није паметовати (191); Лакше је поповати него ли кнежевати (199); Шалу је Бог оставио (203); Гдје је слоге, ту је и напретка (209); Док се вукови кољу, чобани мирују (211); Гори је невјерник него ли кривоклетник (205).

Многи од наведених наслова садрже неку изражајну стилску фигуру — параномазију, етимолошку фигуру, игру ријечима, метафору, или пак контраст (антитезу) и тиме појачавају експресивност и

изражајност наслова као једне од најважнијих текстовних позиција. Важно је истаћи да је поједине народне умотворине и пословице, те општепознате мисли и мудрости Љубиша користио и као полазиште, темељ, на који је надоградио сопствену, ауторску идеју, накалемио и модификовао поједине пословице дајући им властити печат, а неријетко наглашавајући и хумористички ефекат који се њима постиже.

Када говоримо о стилистичности наслова у *Приповијестима*, закључујемо да је она остварена другачијим стилско-језичким средствима од *Причања*, па су *Причања* и по насловима више у фолклористици, у изворном, општем народном духу, а наслове у *Приповијестима* одликује особен лични, ауторски печат, што је саобразно генералним разликама ових двију збирки. Истаћи ћемо наслов приповијести *Горде, или како Црнојорка љуби*, који је отклон од уобичајеног поступка да се у наслову налази само име главног лика будући да поред имена главне јунакиње садржи и дисјунктивну реченицу која на извјестан начин онеобичава наслов и том својом необичношћу додатно интригира читаочеву пажњу, што је и једна од битних функција наслова као јаке позиције у тексту (конативна функција). Наравно, овдје не можемо а да не споменемо и симболични наслов приповијести дат кроз императивну сложеницу *Скочидјевојка*, или пак наслов *Крађа и њрекрађа звона*, гдје имамо истакнуту етимолошку фигуру, која се истиче на плану еуфоније. Карактеристичан је и наслов дат кроз одредбену зависну синтагму *Проклејти кам*, са стилски маркираном архаичном именицом *кам*, појачаном придјевом *њроклејти*, који је сам за себе семиотичан.

Оно што није обиљежено са стилистичког аспекта, а што ћемо овдје напоменути као одлику структурисања наслова у *Приповијестима*, јесте појава да се испод наслова налази временска детерминисаност приповијести. Тако имамо *Кањош Мацедонових — њрича њашињровска из њејнаесџој вијека*; *Пој Андрових, нови Обилић — њриповијест њашињровска друје њоловине осамнаесџој вијека*; *Проклејти кам — њриповијест њрбаљска крајем њејнаесџоја вијека* итд., што је у ствари продукт „епске дистанце“ (Медиговић-Стефановић, 2005: 228).

ИНКОАТИВНА И ФИНИТИВНА РЕЧЕНИЦА

У анализи књижевноумјетничких текстова уопште нарочита пажња усредсређује се ка пролошкој и епилошкој граници њиховој, тако да прва и посљедња реченица текста собом носе и највећи

потенцијал на плану експресивности, а самим тим и стилске маркираности. У којој мјери ће тај потенцијал бити остварен, зависи, наравно, и од умјешности самог писца у избору посебних стилско-језичких средстава којима читаоца уводи у књижевни текст и оних средстава којима тај текст завршава.

Почеци изучаваних Љубишиних проза структурирани су најчешће на начин да прича, односно приповиједање буде у првом плану; неријетко *in medias res* наратор првом реченицом уводи читаоце у срж онога о чему приповиједа. Издвојићемо најупечатљивије примјере који су стилски релевантни.

Уводна реченица Љубишиних прича може бити и довољно интригантна да побуди читаочеву пажњу, као што су следећи примјери из *Причања*:

Зећанима умро поп од старости, пак се окупила хинорија, да се договори кога ће изети да јој попује (91); Било се завадило браство брчеоскога манастира, пак се чекала дан на дан међу калуђерима погибдија (173); Бјеше се једном закрвавила Барска држава, пак се људи данимице озлеђиваху бојем, плијеном и преузимом (93); Просуло се једне године по Млецима злочинство и разбојничтво, да је поштену чојеку живјети омрзло, слушајућ' свако јутро на уранку што се догађа међу онијем људством, залуду углађенијем (125); Напали горски хајдуци свате Кешељеве код Дробњака ниже Дормитора (161); Негдје о Ускрсу одједни ти се ја као да ћу у свате и шетај као господар човјек низ поље, да ми се људи зору и руху диве (89).

Инкоативне реченице које смо издвојили најчешће садрже она глаголска времена која су са наглашеним стилским учинком и маркирају почетак приповиједања кроз одавање утиска доживљености, непосредности, или пак кроз експресивно исказивање неке новости, неочекиване вијести или саопштења (крњи перфекат, аорист, а посебно приповиједачки императив који је у Љубишиним наративним текстовима веома фреквентан за приповиједање догађаја из прошлости).

Разнолики су начини на које је Љубиша структурисао своје приче, тако да ту немамо униформност ни једнообразност. Стилски ефектне почетке у *Причањима* било је могуће остварити примарно кроз ингениозни лик Вука Дојчевића, наратора који је често кроз

доживљеност, непосредност започињао приче, укидањем дистанце од оних којима је она намијењена. „Основни образац који Љубиша користи у *Причањима* теоретичари називају ’древном причом’ [...]. ’Древна прича’ почива на процесу бескрајног ’уланчавања прича’, и та се законитост може показати начином кореспонденције свих 37 заступљених причања.“ (Ивановић, 2003: 96)

Када говоримо о другом Љубишином овдје анализираном дјелу *Пријовијестии црнојорске и йриморске*, неизбјежно је поменути посебно карактеристичан сами почетак читаве збирке насловљен *Чийаоцима*, који као мото има цитат из Његошеве драме *Шћейан Мали*: „Ако није мјесто за живљење,/ А оно је мјесто за причање./ Причање је души посланица/ Као вама ваше гурабије“. Истоимена приповијест је, не случајно, и уводна у читавој збирци и упућује на интертекстуалне везе са Његошем, што може бити сагледано и анализирано из угла теорије цитатности.

Осим тога, у *Пријовијестиима црнојорским и йриморским* биљежимо карактеристичне примјере почетака приповијести, које интригантношћу подуђују читаочеву пажњу, а садрже и карактеристичне стилски маркиране приповједачке глаголске облике.

Издвајамо сљедећи примјер из приповијести *Пој Андровић, нови Обилић*: „Биле се загризле и љуто окрвавиле, око међа и земаља, двије сродне и сусједне опћине, наиме паштровска и спичанска, једна млетачка, а друга турска; спор тај, што, жалибоже, није ни дан данашњи на чисту; те се стога и понављају чести и крвави сукоби међу онијем наоружанијем јуначкијем Србима, који су навикли хитати весело на пограничне дојеве као на сваду“ (110).

Потом из приповијести *Крађа и йрекрађа звона*: „Страга тридесет годин’ дана, једно јутро у првоме прашку зоре, баш кад се дијеле дан и ноћ, викне момак с Пањ-камена поклич поборскијех села: »Ој, кнеже Вуко, кнеже!«“ (128).

Из приповијести *Проклетии кам*: „Јесени годишта 1474. подране у Котор на Пазар два тежака грбаљска, оба сјетна и невесела“ (134).

И финитна реченица која има затварачку функцију у тексту спада у јаке позиције те може бити стилски релевантна. Што се тиче завршетка Љубишиних прича и приповијести, он је најчешће експлицитан, са снажним поентирањем, наглашавањем онога што је била окосница у нарацијском току, тако да нема алузија, наговјештаја и недовршености. Неријетко у *Причањима* финитна реченица је уједно и реченица која је дата у наслову приче, чиме се додатно

експлицира, и што је битно са текстуалног аспекта, и повезују двије јаке позиције текста, а што је опет стилски релевантна појава.

Илустрације ради, издвајамо сљедеће примјере из *Причања*:

Стога и остаде у народу ријеч: *Да јој тиреда наше слоје, не би никад кише нашло.* (92) (једнако наслову); Зато и остаде у народу ријеч: *Ако немаш злойвора, маји ти ја је родила* (93) (једнако наслову); А ја додадох: *Ко се виси он се низи, а ако се низи он се виси* (111) (једнако наслову); *Бої се брине сиротињама!* (123) (једнако наслову); Чуј: *Некому йону йлуша, а некому йлушају олова!* (127); Не тако, не; но овако: *Нийи се у добру узнеси, ни у злу йонизи!* (133) (једнако наслову); Што сам тражио, то сам и нашао! (145); Нити га добру стеци, ни злу остави! (148) (једнако наслову); *Боље у йамей икад неїо ли никад!* (152) (једнако наслову); *Брзорека, зла јој срећа!* (155); Некоме на глас, а некоме на част! (164) (једнако наслову); *Лакше је йоїовайи неїо ли кнежевайи!* (201) (једнако наслову).

Дакле, финитне реченице су у *Причањима* такође најчешће сентенциозног карактера, било да су једнаке наслову, што је чешћи случај, било да садрже неку другу реченицу којом се изриче поједина народна мудрост или нека општеприхваћена истина.

Сљедећи примјери показују да и у *Пријовијестима* има поентирања и неријетко пословичног, сентенциозног завршетка истицањем неке општепознате мисли, увријезене народне умотворине, која служи као поента, што у овом погледу повезује двије Љубишинске збирке:

Али правога напретка без муке нема! (55); Зато и остаде у народу пословица, која се и данас спонаша: *Како су чинили, шако су и обршили* (75); [...]опомињу нам Ружине напокоње ријечи: *Ако сїе и бољи и јачи, Бої је врх свију!* (109); Бог не плаћа сваке суботе, но кад је воља његова! (127); Свако их љуби, грли, хвали као да су ускрсли; но ми се чини да јошт страже звоно од Љешњана; *јер ко шїа чини, то и дочека* (133).

ИМЕНА ЛИКОВА И ИМЕНОВАЊЕ У ТЕКСТУ УОПШТЕ

У Љубишиној прози која је била предмет наше анализе имена ликова, која су иначе значајна као „смисаона чворишта текста и као показатељи промјене тачке гледишта“ (Катнић-Бакаршић, 1999: 99),

могу бити значајна и са културолошког аспекта. Тако имамо распрострањену појаву имена мушких ликова која, уз властито, садрже и очево име у облику присвојног придјева, посебно у *Приповијестима*: Лука Стојанов, Лука Богданов, Грујо Милошев, Медо Радославов, Датајко Медин, Дамиан Медин, Датајко Дамианов, Ђико Којичин..., и уопште када говоримо о презименима у овој Љубишиној збирци, она су дата као патроними, што је одраз патријархалног културног наслеђа. На другој страни, нијесу чести примјери имена женских ликова која, уз властито, садрже и имену мужа (или оца) у облику присвојног придјева. Ипак, издвојићемо у том смислу карактеристичан примјер имена Мијатовица (Мијатова жена) из приповијести *Проклејти кам*.

У *Причањима* као упечатљиве примјере именована ликова издвајамо сљедећа имена у причи *Женски донос, ѝразан ѝнонос*: Мрко и Златија, уз објашњење у самој причи: „[...] да им под те надимке урок и зле душе не науде“ (102), гдје се очитује вјеровање у магијску моћ имена, сујевјерје као један од елемената фолклора. Односно у истој причи исто тако индикативан примјер имена Радо Гринтави, гдје у фусноти стоји објашњење: „Гринта је нека болијест по кожи као губа. Овај Радо Гринтави морао је бити каква људска наказа, тек остаде да се помиње и дан данашњи“ (104). Овдје је име лика у изразитој функцији његове карактеризације. Сличног је карактера и сљедећи примјер из приче *Гори је невјерник не ѝ ли кривоклејник*, гдје се експлицира зашто се лик именован управо тако: Аџи-Јако, па у продужетку стоји: „[...] стога што је полазио три пут Свети гроб и пео се на брежуљак гдје се је Христос преобразио[...]“ (205).

Овакви и њима слични примјери иду у прилог констатацији да је Љубиша посебно водио рачуна о именовану ликова и да су имена свјесно, намјенски одабрана, те да се може говорити о њиховој посебној мотивисаности.

Поред тога, у објема збиркама честа су имена ликова према поријеклу, мјесту или земљи одакле потичу: кмет Приморац, кмет Кастрат (село код Хота); а неријетко лик је именован само на основу мјеста одакле потиче: Зећанин, Команин, Балша Зећанин, Мијат Грбљанин, Улцињанин, Бајо Гавриловић Цуца... Или у множини, тзв. колективни ликови, представници неког колектива: Скадрани, Малисори, Паштровићи, Спичани, Млечићи, Побори, Зећани, или читаваг народа: Турци, Црногорци. Регистровани смо и примјере гдје је и занимање (титула, звање) лика наведено уз властито

име: прото Абрамовић, султан Мустафа III, поп Андравић, поп Андрија Греговић, баба Цвијета, поп Ђетко, што је у функцији њихове карактеризације, а појављују се и хипокористична имена ликовва: Друшко, Ђико, Зорка, Бајо, Јошо, Анка, Јелка...

Уз помен имена која су обиљежена као имена историјских личности (Тодосије Мрковић, Стеван Штиљановић, Стефан Црнојевић, Иван Стефанов Црнојевић, Бајазит Други, Махмут-паша Бушатлија, Скендер-бег), у *Приповијестима* се као упечатљива издвајају и нека имена интересантна са лексичко-семантичког и творбеног аспекта: Крцун, Радун, Горде, Камила, Дебеља, Враћен, Бескућа, Бистра...

ТАЧКА ГЛЕДИШТА КАО НАРАТИВНА ФИГУРА

Наративне фигуре, као што им и само име каже, функционишу у свим оним умјетностима које почивају на нарацији (Катнић-Бакаршић, 1999: 116), те су у том смислу посебно значајне при анализи наративних текстова којима смо се у овом раду бавили. У стилистици текста посебно је значајна и тачка гледишта која показује начин организације текста, позицију са које тече приповиједање (Катнић-Бакаршић, 1999: 104). У анализи са позиција текстуалне стилистике примарно је одредити нулти степен стилистичности, тј. одредити неутралну тачку гледишта, а најчешће се каже да је неутрална тачка гледишта она која је непримјетна, па се одступањем може сматрати и увођење свезнајућег, ауторитативног приповједача, али и приповиједање у првом лицу, а пресијецање различитих тачака гледишта сматра се посебно фигуративним (Катнић-Бакаршић, 1999: 116). Сходно реченом, овдје се у први план истиче Љубишино дјело *Причања Вука Дојчевића*, гдје „у позицији наратора Дојчевић формално преузима пишчеву улогу, а таква ситуација претпоставља, независно од ауторове воље, појачан степен идентификације на релацији писац — лик“ (Вуковић, 1988: 11). Неријетко се у литератури с правом истиче да је „Дојчевић постао врло комплексан књижевни лик, један од најнеобичнијих у нашој литератури“ (Вуковић, 1988: 11), а сигурно да је таквој оцјени допринијела упечатљива позиција наратора у *Причањима*.

Овдје ћемо, илустрације ради, издвојити тек неке од многобројних стилски ефектних примјера у којима долази до пресијецања

различитих тачака гледишта, уз присутно приповиједање у првом лицу које одаје утисак доживљености и непосредности.

У причи *Ко хоће веће, он ће из вреће* имамо непосредно, директно обраћање слушаоцима (односно читаоцима), чиме се брише дистанца наратора и реципијента и скреће се пажња на сам чин приповиједања:

Провео сам једне године цијеле часне пости у Боци о луку и сочиву. Сад ћу прескочке повиједати у неколика маха, *ако ви се не задрџема*, како су Млечићи Боком владали и дуждево благо мудро штеђели (курзив Д. Р.) (153).

Овај примјер посебно указује на карактеристичну технику сказа, тј. елементе „живог говора“ у приповједачком поступку, што је у складу са констатацијом да само казивање писац редовно истиче у први план, те да би се оно (парафразирајући Јакобсона) могло схватити као „главни јунак“ сваке успјеле прозе, уз напомену да оно у појединим сегментима представља само себи циљ (Ивановић, 2018: 60).

Издвојићемо и примјер из приче *При муци ѿрисија, ѿ муци нишија*, гдје имамо прекидање приповиједања у првом лицу увођењем директног управног говора у нарацију:

Пошто сам се нашетао и науживао те дивоте, таман да се кући враћам, а ево ти к мени чока, који изгледаше као мртво неодрто.

- Помоз' Бог!
- Добра му срећа!
- Јеси ли ти Иванбегов дјетић?
- Јесам, а ти? [...] (83)

Различите комбинације управног и неуправног говора региструјемо у сљедећим примјерима:

Сутрадан у живој зори пуче по кући граја. Напала домаћица старога свата од пута: — А, брајо, на јаде ти Божић, а није њему но њој, преварили те Пипери: подметли ти охвечано чељаде које се није надало зелену вијенцу. Што ми кућу затвори, Бог му судио! (*Причања*, 96); Нијесам се ја из рода кретала, да се у њ опет стојбином повраћам, но је мене отац преручио дјеверу, да ме к мужу води, и дао ми на кутњему

прагу добру молитву: »Хајде, кћери, збогом, с тобом ми вазда била свака добра срећа и господ Бог; али ми се никад не вратила на огњиште већ на радост и на пиће!« (*Причања*, 163); Ујутро таман се обуо, ево човјек по мене: »Хајде, викну, зове те суд.« Помислим, зове ме они што ме јуче превари (*Пријовијесџи*, 70); Зорка умукне, пак домало радознана упита Горду: је ли се кад с вјереником стајала и разговарала. А Горде, не дижући главе с морске пјене, нешто од стида, а нешто од страха да не умине вјереника: »Јесам, јаох мени, циглом једном, и то пошто ме је у зли час прстеновао [...] (*Пријовијесџи*, 183).

У наредној групи примјера имамо случајеве гдје се у приповиједање умеће управни говор солилоквијумског карактера:

Владика чепукаше горе и доле по ходаји, а читаше часове њуњорећи кроза зубе. Све одједном попане старца зјехавица и протезавица. Речем у себи: »Богу да је слава, на празној ожичици мори владику жеђа«. А он ће ти у то закашљати натегом (*Причања*, 215); А суђа: »Мучи, умукао! « Пак у себи: »Ако ћу ти ја! Не шали се барем пред судом, но кажуј право рашта нијеси извршио у три љета материну задужбину, но зановеташ и одмичеш као да те сном проћи.« (*Пријовијесџи*, 144); Но откад калуђери ударише у махнити вјетар, омрзну ми се с њих свети Михаил, Боже ми не упиши у гријех, пак рекох у себи: »Ако им нећу жље радити, а 'но им се барем нећу добре мислити.« (*Пријовијесџи*, 144).

Посматрано из угла лингвистичке стилистике, транспозиција (комутација, синонимија) глаголских времена је карактеристичан примјер за изражавање временске тачке гледишта фразеолошким средствима. Ту спада употреба једног времена у примарној функцији другог и може бити сигнал промјене тачке гледишта (Катнић-Бакаршић, 1999: 104). Тој би се теми могао посветити посебан рад и она може бити предмет неког будућег истраживања, с обзиром на то да је евидентна употреба временски транспонованих наративних глаголских облика, те некатегоријална употреба глаголских начина (примарно императива) за причање догађаја из прошлости у оба анализирана Љубишина дјела.

ЗАКЉУЧАК

Извршеном анализом која је тек начела нека питања која до сада нијесу посебно разматрана у лингвистичкој и лингвостилистичкој анализи Љубишиних дјела, а надамо се назначила пут и неким новим, будућим истраживањима карактеристичних појава из домена текстостилистике, указано је на стилски маркиране појаве из ове области на материјалу два Љубишина најпознатија књижевна остварења. Показано је да су *Причања Вука Дојчевића* посебно обиљежена по насловима и финитним реченицама, а *Приповијести црногорске и њиморске* по разноликим, неријетко посебно мотивисаним именованима. У објема збиркама присутно је наглашено поентирање у завршецима, почетак многих прича *in medias res*, приповиједање у првом лицу, те пресијецање различитих тачака гледишта преласком са неуправног на директни управни говор или обрнуто, као и уметањем солилоквијумских пасажа, чиме се пресијеца основни нарацијски ток.

Кроз љепоту народног казивања, оплемењеног личним ауторским печатом, технику сказа у приповједачком поступку, којом је остварена непосредност и доживљеност приповиједања, уједно и блискост са реципијентима, умјешност у нарацији, окренутост причи и причању као мосту који спаја и повезује људе (баш у складу са оним Његошевим стиховима *Причање је души њосласишца...* истакнутим у прологу *Приповијести*), Љубиша је и данас својесврстан симбол једног времена и једне епохе. И не само у свом времену, већ и данас, готово стољеће и по након пишчеве смрти, његово дјело представља једнак истраживачки изазов. Можемо му се враћати изнова и тражити нове или преиспитивати постојеће судове о њему, а најзад и са различитих аспеката га анализирати. Управо је то и најбоља потврда његове вриједности и непролазности.

ИЗВОРИ

- [1] Љубиша, Ст. М.: *Приповијести црногорске и њиморске*, Сабрана дјела, Критичко издање I (приредио Ђуза Радовић), Црногорска академија наука и умјетности, НИО „Универзитетска ријеч“, Историјски архив, Будва, Титоград, 1988.
- [2] Љубиша, Ст. М.: *Причања Вука Дојчевића*, Сабрана дјела, Критичко издање II (приредио Ново Вуковић), Црногорска академија наука и умјетности, НИО „Универзитетска ријеч“, Историјски архив, Будва, Титоград, 1988.

ЛИТЕРАТУРА

- [3] Бадурина, 2011: Лада Бадурина, „Граматика текста — и што даље?“, у: *Зборник радова Њећошеви дани 3*, Универзитет Црне Горе, Филозофски факултет, Никшић, 331–342.
- [4] Бадурина, 2015: Лада Бадурина, „Сложена реченица и текст“, у: *Зборник радова Њећошеви дани 5*, Универзитет Црне Горе, Филозофски факултет, Никшић, 285–293.
- [5] Вуковић, 1988: Ново Вуковић, „Причања Вука Дојчевића Стефана Митрова Љубише. Уводна студија“, у: Ст. М. Љубиша: *Причања Вука Дојчевића*, Сабрана дјела, Критичко издање (приредио Ново Вуковић), ЦАНУ, НИО „Универзитетска ријеч“, Историјски архив, Будва, Титоград, 1988, 9–65.
- [6] Ивановић, 2003: Радомир В. Ивановић: „Фолклорни и наративни облици у Причањима Вука Дојчевића (Прилог наратологији и генологији)“, у: Радомир В. Ивановић, *Стефан Мићров Љубиша*, Пегаз, Бијело Поље — Орфесус, Нови Сад, 2003, 77–123.
- [7] Ивановић, 2018: Радомир В. Ивановић, „Теорија ’живог говора’ или Љубишине казалице (Приповијести црногорске и приморске)“, у: *Казалице Стефана Мићрова Љубише*, Одјељење хуманистичких наука, књ. 19, ЦАНУ, Подгорица, 2018, 49–69.
- [8] Јелушић, 2005: Сениша Јелушић, „Кањош Мацедоновић: књижевни лик и етнопсихолошки контекст“, у: *Стефан Мићров Љубиша у контексту медитеранске културе*, Зборник радова са симпозијума одржаног у Будви 27. и 28. фебруара 2002, Медитеран, Будва, 2005, 195–205.
- [9] Катнић-Бакаршић, 1999: Марина Катнић-Бакаршић: *Линивистичка стилистика*, Open Society Institute, Budapest.
- [10] Медиговић-Стефановић, 2005: Мила Медиговић-Стефановић, „Љубишино уписивање у текст медитеранског простора“, у: *Стефан Мићров Љубиша у контексту медитеранске културе*, Зборник радова са симпозијума одржаног у Будви 27. и 28. фебруара 2002, Медитеран, Будва, 2005, 225–243.
- [11] Остојић, 2005: Бранислав Остојић, „Љубиша и Вук. Улога и значај језика Стефана Митрова Љубише у процесу стандардизације Вукова модела књижевног језика“, у: *Стефан Мићров Љубиша у контексту медитеранске културе*, Зборник радова са симпозијума одржаног у Будви 27. и 28. фебруара 2002, Медитеран, Будва, 2005, 71–80.
- [12] Савић, 1993: Свенка Савић, *Дискурс анализа*, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад.
- [13] Тепавчевић, 2010: Миодарка Тепавчевић, *Језик Стефана Мићрова Љубише*, Одјељење умјетности, књ. 19, ЦАНУ, Подгорица.

Danijela RADOJEVIĆ

ON CHARACTERISTIC STYLISTIC AND LINGUISTIC PROCESSES IN THE
FIELD OF TEXT STYLISTICS IN NARRATIVE TEXTS OF STEFAN MITROV
LJUBIŠA

Summary

This paper analyzes charactersitic stylistic and linguistic processes in the field of text stylistics in representative narrative texts of Stefan Mitrov Ljubiša — *The storytelling of Vuk Dojčević* and *Montenegrin and Littoral Stories*. The analyses encompasses so called strong text positions within which the first and the last sentence of narrative units, the titles of certain proses, characters names and naming in text in general are analyzed, as well as the point of view as a narrative figure, which is especially important for exposing the manner of text organization through the analysis of position from which narration flows. In texts based on narration, that aspect certainly has a special significance. In analysis of titles there are especially indicative titles of narrative texts in the *Storytelling of Vuk Dojčević* considering that each title has proverbial character. In that manner, as well as through the analysis of character names and naming schemes in some texts, it is possible to perceive a cultural dimension of Ljubiša's prose, which is especially important in creation of complete presentation of authentic and recognizable work of this writer.

The first-person narration, „living speech“ technique, so called narative technique, especially intersection of different points of view, which in text stylistics are considered to be figurative — are just some of the typical procedures in narration leading to direct, experienced but also the effective narrative style in Ljubiša's prose achievements.

Key words: *Stefan Mitrov Ljubiša, text stylistics, narrative texts, strong positions, titles, the first and the last sentence, character names, point of view, narrative figures*